

Segédanyag

Séta a történelmen át: Zsidó élet, holokauszt és közösségi emlékezet Budapesten

Az Európai Unió
társfinanszírozásával

Általános információk

Elsődleges témák:

Történelmi emlékezet, demokrácia és felelősség, kirekesztés és szolidaritás

Célközönség: 16–25 éves fiatalok, előzetes tudás nem szükséges

Nyelvek: angol, francia, német, magyar, lengyel, szerb

Város / ország: Budapest / Magyarország

Kiindulási hely: Dohány utcai zsinagóga

Távolság: kb. 2,2–2,6 km

Becsült időtartam: körülbelül 2 óra

Szükséges eszközök: internetkapcsolattal rendelkező okostelefonok, fülhallgató vagy fejhallgató a hanganyagokhoz, jegyzetfüzet és toll a reflexióhoz, nyomtatott booklet

Hozzáférhetőség: könnyű–közepes, sík útvonal, érzelmileg megterhelő tartalommal

Segédanyag

Tanulási célok

Ez a séta a második világháborút Budapest hétköznapi városi terein keresztül vizsgálja, arra fókuszálva, hogyan hatottak a politikai döntések hétköznapi emberek életére. A séta nem kronologikus vagy hadtörténeti áttekintést ad, hanem az erkölcsi döntésekre, a társadalmi dinamikákra és az egyének szerepére helyezi a hangsúlyt a tágabb rendszereken belül.

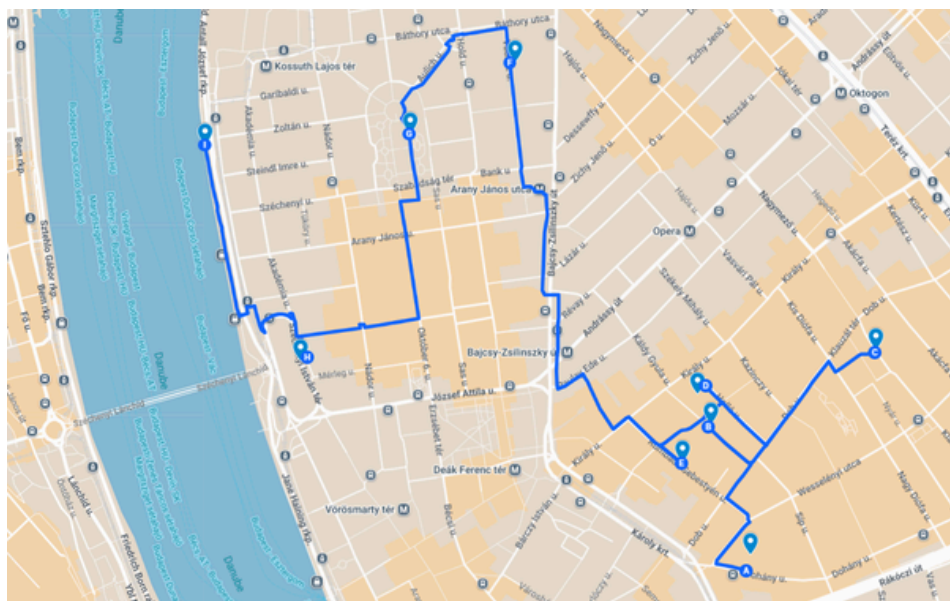
A résztvevőket arra ösztönzi, hogy felfedezzék, hogyan formálják a kulturális örökség, a közterek és az emlékhelyek azt, ahogyan a társadalmak emlékeznek a múltra és értelmezik azt. Az élmény a történelmi eseményeket a demokráciáról, felelősségről és állampolgári részvételről szóló mai kérdésekhez kapcsolja.

Célok

A séta célja, hogy:

- ösztönözze a kritikus reflexiót a passzív tanulás helyett
- összekapcsolja a történelmi eseményeket kortárs állampolgári kérdésekkel
- kiemelve az egyéni és kollektív felelősség szerepét
- teret teremtsen a beszélgetésnek, a többféle nézőpontnak és a bizonytalanságnak.

Gyakorlati információk

A séta térképe

Útvonal-áttekintés

Állomás #	Helyszín neve	Cím	Interaktív?	Tevékenység típusa	Becsült idő
1	Dohány utcai zsinagóga	Dohány utca 2.	Yes	Interaktív forgatókönyv a fokozatos kirekesztésről + reflexió	7 perc
2	Gozsdu udvar	Király utca 13. – Dob utca 16.	Nem	Megfigyelés + térbeli elképzelés + reflexió	6 perc
3	Klauzál tér	Klauzál tér	Igen	Emlékműkeresés + digitális történelmi kontextus + reflexió	8 perc
4	Gettófalrészlet	Király utca 15., belső udvar	Igen	Történelmi térkép + összehasonlítás a mai várossal	7 perc
5	Rumbach utcai zsinagóga	Rumbach Sebestyén utca 11–13.	Nem	Megfigyelés + reflexió közösségről és megszakításáról	6 perc
6	Üvegház	Vadász utca 29.	Igen	Diplomáciai védelem és egyéni cselekvés interaktív felfedezése	8 perc
7	Szabadság tér	Szabadság tér	Nem	Emlékmű-összehasonlítás + megfigyelés + beszélgetés	8 perc
8	Lánchíd	Pesti hídfő, Széchenyi István tér	Igen	Vizuális történelmi összehasonlítás: híd a pusztítás előtt és után	7 perc
9	Cipők a Duna-parton	Id. Antall József rakpart, a Parlament közelében	Nem	Csendes megfigyelés + egyéni reflexió	10 perc

Segédanyag

Hozzáférhetőség

- A séta többnyire sík, gyalogosan jól bejárható városi útvonalakat követ, de egyes szakaszok zsúfoltak lehetnek, vagy hosszabb gyaloglást igényelhetnek.
- Tájékoztasd a résztvevőket előre az időtartamról, a távolságról és a tempóról.
- A tartalom többféle formátumban érhető el: rövid szövegek, vizuális elemek, opcionális hanganyagok.
- A részvétel rugalmas:
 - a résztvevők beszéddel, megfigyeléssel vagy csendes reflexióval is bekapcsolódhatnak
 - senki ne érezze úgy, hogy muszáj megosztania valamit
- Amikor lehetséges, engedd, hogy a résztvevők a saját tempójukban haladjanak.
- Fogadd el, hogy egyesek kihagyhatnak bizonyos tevékenységeket. A 3. állomáson, a Klauzál téren, a 6. állomáson, az Üvegháznál, a 7. állomáson, a Szabadság téren, és különösen a 9. állomáson, a Cipők a Duna-parton emlékhelynél a résztvevők csendben maradhatnak, rövid távolságból figyelhetnek, vagy rövid időre félrevonulhatnak, ha a tartalom érzelmileg nehéznek tűnik.
- Figyelj az egyéni szükségletekre, és igazítsd ehhez:
 - az időkeretet
 - a csoportdinamikát
 - az interakció szintjét

Biztonság

- A séta érzékeny témákat érint:
 - üldöztetés
 - erőszak
 - erkölcsi dilemmák
 - népiirtás és tömeggyilkosságok
 - vitatott nyilvános emlékezet
- Az érzelmi reakciók eltérőek lehetnek:
 - teremts tiszteletteljes, támogató környezetet
 - ne erőltess a beszélgetésben való részvételt
- Mindig engedd meg a résztvevőknek, hogy visszalépjenek:
 - a személyes megosztástól
 - bizonyos tevékenységektől
- Figyelj az érzelmi intenzitásra a kulcsfontosságú állomásoknál, például az emlékhelyeken.
- Adj teret és csendet, ahol szükséges.
- Gondoskodj az alapvető fizikai biztonságról:
 - figyeld a forgalmat és az átkeléseket
 - tartsd egyben a csoportot
 - légy tudatában a zsúfolt köztereknek
- Kerüld a tartalom dramatizálását.
- A cél a reflexió, nem az érzelmi túlterhelés.

Segédanyag

A séta előtt

A séta megkezdése előtt a facilitátorok:

- röviden bemutatják a séta célját, vagyis a reflexiót, nem pusztán az információátadást
- meghívhatják a résztvevőket, hogy gondolkodjanak el azon:
 - mit tudnak már a második világháborúról Budapesten
 - hogyan emlékeznek a történelemre a saját közösségeikben
- elvárásokat tisztázhatnak:
 - lesznek olyan kérdések, amelyekre nincs egyértelmű válasz
 - a részvétel többféle formát ölthet: beszéd, megfigyelés, reflexió

Ez a séta érzékeny történelmi tartalmakkal foglalkozik, többek között üldöztetéssel, erőszakkal és erkölcsi dilemmákkal. A facilitátoroknak:

- biztonságos és tiszteletteljes környezetet kell teremteniük
- lehetővé kell tenniük, hogy a résztvevők ne osszanak meg személyes reflexiókat, ha nem szeretnék
- figyelniük kell az érzelmi reakciókra, különösen a kulcsfontosságú emlékhelyeken.

A cél nem végleges válaszok adása, hanem az átgondolt kapcsolódás támogatása.

Általános facilitátori javaslatok

- az instrukciók legyenek rövidek és világosak
- adj időt az egyéni felfedezésre a csoportos beszélgetés előtt
- kerülj a túlmagyarázást; hagyd, hogy a résztvevők maguk fedezzenek fel elemeket
- nyitott kérdéseket használj értelmezések közlése helyett

Segédanyag

A séta során

1. állomás: Dohány utcai zsinagóga

Facilitátori javaslatok:

- Adj időt a résztvevőknek, hogy megfigyeljék az épületet, mielőtt bevezetnéd a történelmi kontextust.
- Bátorítsd a résztvevőket arra, hogy a zsinagóga ne csak vallási helyszíneként tekintsenek, hanem Budapest mindennapi városi életének részeként is.
- Kerüld annak sugallását, hogy a kirekesztés hirtelen jelent meg; hangsúlyozd a fokozatos változást.

Háttérinformációk a kulturális örökségről:

- Az 1859-ben elkészült Dohány utcai zsinagóga Európa legnagyobb zsinagógája. Mérete Pest zsidó közösségének 19. századi növekedését és egyre láthatóbb jelenlétét tükrözi.
- A környező városrészben zsidó és nem zsidó lakók által működtetett otthonok, üzletek, műhelyek, kávéházak, kiadók és más vállalkozások voltak.
- Az 1930-as évek végétől bevezetett zsidóellenes törvények fokozatosan korlátozták a munkavállaláshoz, az oktatáshoz és a közélethez való hozzáférést, még Magyarország 1944-es német megszállása előtt.

Megoldás:

- A reflexiós kérdésre nincs egyetlen helyes válasz.
- A cél a hovatartozásról és befogadásról szóló különböző nézőpontok feltárása.

2. állomás: Gozsdu udvar

Facilitátori javaslatok:

- Először kérd meg a résztvevőket, hogy figyeljék meg, hogyan használják ma az udvarokat.
- Bátorítsd őket arra, hogy hasonlítsák össze a jelenlegi hangulatot a sétafüzetben leírt korlátozott és túlszűfolt körülményekkel.
- Ne kérd a résztvevőket arra, hogy áldozatok helyébe képzeljék magukat. Inkább arra fókuszálj, hogyan változott meg a tér funkciója.

Háttérinformációk a kulturális örökségről:

- A Gozsdu udvar a huszadik század elején épült lakó- és kereskedelmi épületegyüttesként, amely több utcát kötött össze.
- Sok zsidó család, kereskedő, kézműves és értelmiségi szakember élt vagy dolgozott az épületegyüttesben és környékén.
- 1944 végén a terület a budapesti gettó részévé vált. Az egyes háztartások számára tervezett lakásoknak sokkal több embert kellett befogadniuk, miközben az élelmiszerhiány és a betegségek a mindennapi életet is érintették.
- Mai szórakozónegyedként való használata megnehezítheti korábbi lakófunkciójának és háborús történetének felismerését.

Segédanyag

A séta során

3. állomás: Klauzál tér

Facilitátori javaslatok:

- Engedd, hogy a résztvevők önállóan találják meg és figyeljék meg az emlékművet, mielőtt beszélgetni kezdenek róla.
- Ösztönözd az alapos megfigyelést az azonnali értelmezés helyett.
- Adj időt a résztvevőknek a digitális tartalom felfedezésére és az egyéni reflexióra.

Háttérinformációk a kulturális örökségről:

- A Klauzál tér a budapesti gettó kevés nyitott tereinek egyike volt.
- Az emberek élelem után kutatva, információt cserélve vagy hozzátartozókat keresve haladtak át a téren.
- A tér átmeneti megkönnyebbülést is jelentett a túlszűfolt lakásokhoz képest, bár a körülmények itt is egyre nehezebbé váltak.
- Ma az emlékmű egy aktívan használt városrészi parkban található. Elhelyezkedése kérdéseket vet fel arról, mennyire legyen látható a nehéz történelem a mindennapi közterekben.

4. állomás: Gettófalrészlet

Facilitátori javaslatok:

- Engedd, hogy a résztvevők összehasonlítsák a történelmi határvonalat a mai városképpel.
- Bátorítsd őket arra, hogy gondolkodjanak el azon, hogyan kaphatnak hétköznapi utcák más jelentést eltérő politikai körülmények között.
- A térképes tevékenység után tisztázd, hogy a gettó határa nem egyetlen összefüggő fal volt.

Háttérinformációk a kulturális örökségről:

- A budapesti gettót 1944 novemberében hozták létre, és több mint 70 000 embert zártak össze egy viszonylag kis területen.
- Határát meglévő épületek, udvarok, kerítések, kapuk és ideiglenes akadályok felhasználásával alakították ki.
- A be- és kilépést ellenőrizték, és csak korlátozott számú ember léphette át a határt.
- A helyszín megmutatja, hogy a kirekesztés szabályozással és a mozgás ellenőrzésével is létrehozható, maradandó, monumentális akadály építése nélkül.

Segédanyag

A séta során

5. állomás: Rumbach utcai zsinagóga

Facilitátori javaslatok:

- Engedd, hogy a résztvevők megfigyeljék mind a zsinagógát, mind a környező utcákat.
- Kérdezd meg, milyen közösségi életre utaló nyomokat tudnak még azonosítani a városrészben.
- Tartsd a beszélgetést arra a különbségre fókuszálva, amely egy épület megőrzése és a hozzá kapcsolódó közösség megőrzése között van.

Háttérinformációk a kulturális örökségről:

- A zsinagóga 1872-ben készült el Budapest egyik legaktívabb zsidó városrészében.
- Egy tágabb közösségi hálózat részét alkotta, amely családokat, vallási szervezeteket, iskolákat, vállalkozásokat és társadalmi intézményeket foglalt magában.
- Az 1930-as évek végén és az 1940-es évek elején a korlátozások egyre inkább megszakították ezeket a hálózatokat.
- Az épület túlélte a háborút, de évtizedekig nagyrészt használaton kívül maradt. Későbbi helyreállítása megőrizte a helyszínt, de nem azt a közösségi életet, amely eredetileg jelentést adott neki.

6. állomás: Üvegház

Facilitátori javaslatok:

- Engedd, hogy a résztvevők egyénileg vagy párokban fedezzék fel az interaktív tartalmat, mielőtt beszélgettek róla.
- Ne úgy mutasd be Carl Lutzot, mintha egyedül cselekedett volna.
- A reflexiós kérdéssel beszélgetsetek arról, mit tehetnek az egyének, amikor korlátozó intézményeken belül dolgoznak.

Háttérinformációk a kulturális örökségről:

- Az Üvegház eredetileg ipari épület volt, mielőtt 1944-ben mentőtevékenység központjává vált.
- Carl Lutz és munkatársai svájci védlevelek kiadására, valamint menedék és segítség megszervezésére használták.
- A mentőmunka nagy része adminisztratív folyamatokból állt: listákból, pecsétkekből, aláírásokból, tárgyalásokból és a diplomáciai felhatalmazás értelmezéséből.
- Hivatalnokok, asszisztensek, diplomáták, helyi önkéntesek és hétköznapi polgárok is hozzájárultak az itt végzett munkához.
- A helyszín megmutatja, hogy adminisztratív döntések közvetlen következményekkel járhattak az emberek túlélése szempontjából.

A séta során

7. állomás: Szabadság tér

Facilitátori javaslatok:

- Ösztönözd a résztvevőket arra, hogy töltsenek időt mindkét emlékmű megfigyelésével, mielőtt beszélgettek róluk.
- Ne sugald, hogy egyetlen értelmezés a „helyes”.
- Támogasd a tiszteletteljes beszélgetést, de különböztess meg a személyes értelmezést a megállapított történelmi tényektől.

Háttérinformációk a kulturális örökségről:

- A szovjet felszabadítási emlékmű a Budapest ostroma során elesett szovjet katonáknak állít emléket. A szocialista időszakban azt a hivatalos narratívát támogatta, amely szerint a Szovjetunió Magyarország felszabadítója volt a náci uralom alól.
- A német megszállás áldozatainak emlékművét 2014-ben avatták fel, és Magyarországot egy német sas által megtámadott angyalként ábrázolja.
- Történészek, túlélők és civil csoportok bírálták a 2014-es emlékművet, mert szerintük Magyarországot főként passzív áldozatként mutatja be, és nem fordít elég figyelmet a magyar hatóságok szerepére a magyar zsidók üldözésében és deportálásában.
- Az emlékművek megmutatják, hogyan befolyásolja a nyilvános emlékezetet az a politikai kontextus, amelyben az emlékhelyeket létrehozzák.

8. állomás: Lánchíd

Facilitátori javaslatok:

- Ösztönözd a résztvevőket arra, hogy hasonlítsák össze a híd mai megjelenését a történelmi képpel.
- Segíts nekik összekapcsolni a fizikai pusztítást annak mindennapi mozgásra és kommunikációra gyakorolt hatásaival.
- Ha a résztvevők rákérdeznek, röviden tisztázd az újjáépítés idővonalát.

Háttérinformációk a kulturális örökségről:

- Az 1849-ben megnyílt Lánchíd volt az első állandó híd Buda és Pest között.
- A visszavonuló német csapatok 1945. január 18-án felrobbantották, a Duna többi jelentős hídjával együtt.
- A híd pusztulása sokkal nehezebbé tette a közlekedést, a kommunikációt, az erőforrásokhoz való hozzáférést és a kapcsolatot a város két oldala között.
- A hidat majdnem öt évvel később, 1949 novemberében nyitották meg újra. Újjáépítése helyreállított egy alapvető közlekedési kapcsolatot, és Budapest háború utáni talpra állásának szimbólumává vált.

Segédanyag

A séta során

9. állomás: Cipők a Duna-parton

Facilitátori javaslatok:

- Ezen az állomáson minimális facilitálásra törekedj.
- Engedd, hogy a résztvevők saját tempójukban töltsenek időt az emlékhellyel.
- Tartsd tiszteletben a csendet és az egyéni reakciókat.
- Ne írd elő záróbeszélgetést magánál az emlékhelynél.

Háttérinformációk a kulturális örökségről:

- Az emlékhely azoknak a zsidó embereknek állít emléket, akiket a nyilas milícia tagjai gyilkoltak meg a Duna mentén 1944 végén és 1945 elején.
- Az áldozatokat gyakran arra kényszerítették, hogy a kivégzés előtt vegyék le a cipőjüket, mert a cipő értékes volt, és újra lehetett használni vagy el lehetett adni.
- A Can Togay és Pauer Gyula által alkotott emlékhely különböző stílusú és méretű cipőket használ, hogy egyéni életeket idézzon fel, ne pedig egyetlen névtelen csoportként jelenítse meg az áldozatokat.
- A cipők többsége nem kapcsolódik konkrét nevekhez. Ez a hiány azt tükrözi, hogy sok személyes történet elveszett, vagy soha nem jegyezték fel teljes egészében.
- Elhelyezkedése a gyilkosságok emlékeztetőt Budapest egyik legismertebb és leggyakrabban látogatott közterébe helyezi.

Segédanyag

A séta után

A séta befejezése után adj a résztvevőknek néhány csendes percet, mielőtt elkezdték a zárótevékenységet. Az utolsó állomás erős vagy személyes reakciókat válthatott ki, ezért ne térjete át azonnal a beszélgetésre.

A részvétel maradjon rugalmas. A résztvevők beszélhetnek, írhatnak, hallgathatnak, vagy dönthetnek úgy is, hogy nem osztanak meg személyes válaszokat.

Opcionális séta utáni feldolgozó feladat: Mit üzen a hely?

Becsült időtartam: 25–30 perc

Forma: egyéni reflexió, kiscsoportos beszélgetés és rövid csoportos megosztás

Eszközök: papír és tollak, vagy a résztvevők telefonjai

1. Egyéni reflexió, 5 perc

- Kérd meg minden résztvevőt, hogy válasszon egy állomást a sétából, amely leginkább megmaradt benne.
- Írjanak egy rövid mondatot:
- Ez a hely azért fontos, mert...
- A mondat utalhat történelmi tényre, személyes reakcióra, kérdésre vagy valamire, amit észrevettek.

2. Kiscsoportos beszélgetés, 10 perc

- A résztvevők három- vagy négyfős csoportokban megosztják mondataikat.
- Ezután minden csoport kiválaszt egy állomást vagy közös témát a beszélgetésből. Készítenek egy rövid üzenetet arról, mit visznek magukkal a sétából.
- Nem kell mindenben egyetérteniük. A cél egy olyan gondolat azonosítása, amelyet fontosnak tartanak.

3. Csoportos megosztás, 10 perc

Minden csoport megosztja a kiválasztott állomást vagy témát és a rövid üzenetét.

A facilitátor röviden feljegyezheti a visszatérő témákat, például: kirekesztés, felelősség, mentés, nyilvános emlékezet, vagy a különbség a városban látható és rejtve maradó dolgok között.

A tárgyi félreértéseket tisztázni kell, de a személyes reakciókat és értelmezéseket nem kell javítani.

Zárás

A követőtevékenység célja, hogy a résztvevők azonosítsanak egy világos tanulságot a sétából, és összekapcsolják azzal, ahogyan a történelemre a mindennapi közterekben emlékezünk.

Segédanyag

Hivatkozások

Történelmi kontextus és intézmények

Holokauszt Emlékközpont Budapest

Mazsihisz

Budapest-specifikus kontextus

PestBuda

Budapest Info

Zsido.com

Hetedik.hu

Budapest100

A Cipők a Duna-parton emlékhely hivatalos forrásai

Carl Lutz Alapítvány / Üvegház források

Vizuális források

Fortepan

Magyar Nemzeti Digitális Archívum (MaNDA)

Europeana

Személyes történetek és tanúságtételek

Centropa

USC Shoah Foundation

Térképek és térbeli hivatkozások

Google Maps

Arcanum Maps

Az Európai Unió
társfinanszírozásával

Ezt, a séta facilitátorainak szóló segédanyagot a Youth Bridges Budapest készítette az Empower Youth Explore Stories (EYES) projekt részeként.

Kapcsolat

Hidak Ifjúsági Alapítvány
info@youthbridgesbudapest.org

Elérhetőségeink

<https://www.youthbridgesbudapest.org>
<https://www.tiktok.com/@youthbridgesbudapest>
https://www.instagram.com/youthbridges_budapest/
<https://www.facebook.com/youthbridgesbudapest>

<https://explorestories.eu/>

Az Európai Unió finanszírozásával. A kifejtett nézetek és vélemények azonban kizárólag a szerző(k) nézeteit tükrözik, és nem feltétlenül tükrözik az Európai Unió vagy az Európai Oktatási és Kulturális Végrehajtó Ügynökség, az EACEA álláspontját. Sem az Európai Unió, sem az EACEA nem tehető felelőssé értük.

Projektkód: 2024-2-DE04-KA220-YOU-00029300